

११. वाङ्मयीन लेण्याचा शिल्पकार

सुमती देवस्थळे (१९२७ ते १९८२) :

सुप्रसिद्ध लेखिका. चरित्रकार. 'टॉलस्टॉय एक माणूस', 'मॅक्झिम गॉर्की', 'डॉ. अल्बर्ट श्वाइट्झर', 'एक विचारवंत' (कार्ल मार्क्ससंबंधी), 'छाया आणि ज्योती' ही चरित्रे त्यांनी लिहिली. चरित्रलेखनाला आवश्यक असणारे परिश्रम, विषयासंबंधीचा जिज्ञाळा, समरसता आणि प्रवाही शैली या वैशिष्ट्यांमुळे त्यांच्या लेखनाला आगळेपण प्राप्त झाले आहे. टॉलस्टॉय आणि श्वाइट्झर यांच्यासंबंधी मराठीत एवढे मार्मिक लेखन पहिल्यांदा प्रसिद्ध करण्याचे श्रेयही त्यांना मिळाले आहे.

सत्य, शांती, त्याग, सेवा या मूल्यांचे उपासक असणारे थोर तत्त्वचिंतक, शिक्षणशास्त्रज्ञ आणि प्रतिभासंपन्न साहित्यिक लिओ निकोलविच टॉलस्टॉय हे विश्वशांतीचे मार्गदर्शक होते. सत्याग्रह व असहकार या शांततामय प्रतिकाराचे तत्त्वज्ञान त्यांनी मांडले. 'टॉलस्टॉय एक माणूस' या पुस्तकातून निवडलेल्या या चरित्रपर पाठात टॉलस्टॉय यांच्या लेखक म्हणून झालेल्या जडणघडणीचे आणि 'वॉर अँड पीस' या महान कादंबरीच्या निर्मितीप्रक्रियेचे प्रत्ययकारी चित्रण आले आहे. या कादंबरी लेखनासाठी टॉलस्टॉय यांनी परिपूर्ण अभ्यास केला. कादंबरी दर्जेदार होण्यासाठी पुनः पुन्हा लेखन केले. त्यामुळे 'वॉर अँड पीस' हे जागतिक साहित्यातील वाङ्मयीन लेणे ठरले. मानवी जीवनातील जटील प्रश्न युद्धाने सुटत नाहीत तर ते शांती आणि प्रेमाच्या मार्गाने सुटतात हे टॉलस्टॉय यांनी या कादंबरीत सांगितले आहे.

जेमतेम दोन वर्षांचा मातृविहीन लिओ यास्नाया पोल्यानामधील प्रशस्त घरात वाढत होता. आत्याने आईची जागा इतकी मनःपूर्वक भरून काढली होती, की आपल्या जीवनात काही न्यून असल्याचे लिओला कधी जाणवलेच नाही.

त्याची आई जरी त्याला मुळीच आठवत नसली तरी अगदी तान्हेपणीच्या दोन आठवणी त्याने आवर्जून लिहून ठेवल्या आहेत.

अगदी पहिली आठवण अशी, की आपणास दुपट्यात घट्ट गुंडाळून ठेवले आहे. आपल्याला हातपाय हलवण्याचा मोकळेपणा हवा आहे. तो मिळत नाही. म्हणून आपण खूप जोरजोराने रडत आहोत. भोवती मोठी माणसे उभी आहेत; पण त्यांना बाळाची व्यथा समजू शकत नाही. आपण मात्र रडतोच आहोत! इतक्या तान्हेपणाची आठवण आजवर कोणीही निवेदन केलेली नाही.

दुसरी आठवण अधिक बोलकी असून टॉलस्टॉयच्या तरल संवेदनांची सूचक आहे. "मी अंधोळीसाठी एका टबमध्ये बसलो आहे. एका नवीन सुगंधी साबणाने दाई माझे अंग चोळत आहे. तो सुगंध सर्व पाण्यात मिसळलेला आहे.

सुगंधाच्या नावीन्याची जाणीव मला उत्तेजित करते. प्रथमच मला माझ्या चिमुकल्या देहाचे अस्तित्व जाणवते अन् आवडतेही. मऊ काळाभोर लाकडी टब, बाह्या मागे दुमडलेला दाईचा हात, पाण्याच्या कढत वाफा, चिमुकल्या हातांनी पाण्याशी खेळताना होणारा आवाज, टबाच्या ओल्या कडांवरून माझे चिमुकले हात फिरवत असताना झालेली पृष्ठभागाच्या गुळगुळीतपणाची जाणीव, हे सारे सारे आठवते मला!"

किती अर्थपूर्ण आहे ही आठवण! लिओच्या ज्ञानेंद्रियांची तीव्रता निःसंशय लक्षणीय आहे. लिओला दाईचे मोकळे हात दिसतात, सुगंधी द्रव्याचा वास येतो, पाण्याची उष्णता जाणवते, पाण्याशी खेळताना पाण्याचा आवाज ऐकू येतो, टबच्या आतील मऊ स्पर्श कळतो, आणि या सर्व संवेदनांची संकलित जाणीव आनंददायी वाटते. लिओच्या प्रत्येक ज्ञानेंद्रियाची संवेदना लहानपणापासूनच किती तल्लख होती ते या लहानशा आठवणीवरून स्पष्ट होते.

निरनिराळ्या संकल्पनांशी खेळत बसण्याची व त्यांचे दृक्प्रत्यय मनाने अनुभवण्याची लिओची शक्ती अमर्याद होती. त्याचे कोवळे वय लक्षात घेता, ती शक्ती विलक्षण होती असेच म्हटले पाहिजे.

लिओची बौद्धिक वाढ अगदी झपाट्याने होत होती. एकाच गोष्टीचा निरनिराळ्या दृष्टिकोनांतून विचार करण्याची क्षमता उत्पन्न होत होती.

इतक्या बालपणी अमूर्तसंबंधी विचार करण्याची त्याची प्रवृत्ती केवळ चकित करणारी होती. हीच प्रवृत्ती मोठेपणी भूमिती श्रेणीने वाढत गेली. प्रत्येक घटनेच्या हेतूचा विचार करणे, सतत आत्मशोधन करणे, स्वतःच्या विचारांचे अंतःस्रोत ओळखण्याचा प्रयत्न करणे यांचा त्याला जणू छंदच जडला होता. त्याच्या मनाची पाटी कोरी किंवा निर्विकार अशी कधीही राहू शकली नाही. विचारांची गुंतागुंत नसली तर लिओला अगदी चुकल्याचुकल्यासारखे वाटे. एकदा तो स्वतःशीच म्हणाला, 'मी आता कसला विचार करतो आहे बरं? हो! मी कसला विचार करतोय या प्रश्नाचा मी विचार करतोय.' त्याच्या मनात सतत विचारांची पिंजण चालू असे. साध्या घटनांच्यासुद्धा असंख्य प्रतिमा त्याच्या मनःपटलावर एकदम दृश्यमान होत. अगदी शोभादर्शकाप्रमाणे! लिओ स्वतःच्या मनाचे पृथक्करण करी-चिंतन करी. आपल्या मनाच्या प्रगतीचा (आणि परागतीचा) संपूर्ण आलेख त्याने टिपून ठेवायला सुरुवात केली. दररोज दैनंदिनी लिहिण्याचा परिपाठ ठेवला. त्याच्या व्यक्तिमत्त्वाचे मूलस्रोत समजून घेण्यास या दैनंदिन्या खूपच उपयुक्त आहेत. दैनंदिनी लिहून ठेवण्याची कल्पना आत्मनिरीक्षणाच्या व आत्मपरीक्षणाच्या आवश्यकतेतून स्फुरली. या वयापासूनच आपण इतरांसारखे सामान्य जीवन जगण्यासाठी जन्माला आलेलो नाही ही त्याची खात्री होती. त्याचा आपल्या सुप्तशक्तींवर विश्वास होता. त्या शक्तींचा वेध घेण्यासाठी दैनंदिनी लिहिणे त्याला अत्यंत अगत्याचे वाटत होते.

टॉलस्टॉयला वाचनाची आवड जबरदस्त होती. त्याचा वाचनाचा वेग उत्तम होता. टॉलस्टॉयने भरपूर वाचन व मनन केले. पुष्किन, टर्जिनिव्ह, डिकन्स, व्हॉल्टेअर, रूसो इत्यादी ग्रंथकारांचा मनःपूर्वक अभ्यास केला. त्यामुळे अभिजात साहित्याची आवड संस्कारित झाली.

लेखनवाचनाच्या बाबतीतही खूप चिकित्सा सुरू होती. सपाटून वाचन सुरू होते. ललित साहित्य, तात्त्विक साहित्य, राजकारण, इतिहास... बडेबडे ग्रंथराज सेवेस हजर होते. यास्नायाहून सारखी पुस्तके मागवत होता तो. सारे काही त्याला अगदी आदर्शातले आदर्श असे हवे होते. प्रत्येक वाचलेल्या पुस्तकावर निसटता तरी अभिप्राय नोंदला जात होता. अधलेमधले, सामान्य, सुवर्णमध्य गाठणारे असे काही एक त्याला आवडत नव्हते. तडजोड नको होती. शुद्ध आदर्शाचा अट्टहास होता.

युरोपच्या प्रवासात असताना निसर्गसुंदर परिसरात तो अगदी वेडावून गेला होता. 'बाहेरचे सौंदर्य माझ्या डोळ्यांतून अंतरात्म्यात ओतले जाते... माझ्या अंतरंगात आनंद भरलेला आहे. मला जगायचे आहे-मला चिरंजीव व्हायचे आहे!' हा निरागस आनंद मनात गोड हुरहुर निर्माण करत होता.

निसर्गसौंदर्यातून निसर्गसान्निध्याची ओढ निर्माण झाली. मग या धरतीच्या लेकराने मातीशी मसलत करायला सुरुवात केली. कापणी, लावणी, खुरपणी, निंदणी इत्यादी सर्व कामांत तो रस घेऊ लागला. गवत झपाझप काढण्याचे काम त्याच्या खास आवडीचे होते. शेतीचे काम म्हणजे नवनिर्मिती! हा नवनिर्मितीचा आनंद तो अगदी दमछाक होईपर्यंत अनुभवत असे. कामाशी इतका समरस होऊन जाई, की स्वतःचा विसर पडे. हात अगदी यंत्रासारखे झपाट्याने चालू राहत. तो जणू नुसता साक्षित्वाने खुरप्यावर वाकलेला असे. निढळाच्या घामावर वाऱ्याच्या झुळकी आल्या म्हणजे तो गारवा विलक्षण सुखद वाटे, त्याला कशाची सर येणार? सपाटून काम केले, की अगदी कृतार्थ भावनेने, सुखासमाधानाने तो शेतकऱ्यांबरोबर न्याहारी करायला बसे. त्यांच्याशी भरपूर गप्पा, अगदी घरगुती गप्पा करी.

अशा प्रकारे कालक्रमणा सुरू असताना दिवसेंदिवस सक्तीच्या एकाकीपणापायी टॉलस्टॉयच्या मनात एक प्रकारची अवघड अस्वस्थता निर्माण झाली होती. अंगभर फुलांनी डवरलेली झाडे पाहिली, निसर्गाच्या अजोड कलाकृती पाहिल्या, की त्याला आपले एकाकीपण फारच बोचत राही. सर्व भावभावनांशी खऱ्या अर्थाने समरस होणारी सहचरी मिळते की नाही या शंकेने त्याच्या मनाचा नुसता छळ मांडला होता. या शंकेला एक दिवस पूर्णविराम मिळाला.

गृहस्थाश्रमात प्रवेश करताच विलक्षण सुखाच्या वर्षावात टॉलस्टॉय चिंब भिजून गेला. त्याची पत्नी सोन्या म्हणजे केवळ आनंदाची मूस!

लग्नानंतरची १५-१६ वर्षे टॉलस्टॉयचा जीवनप्रवाह फारशी वाकणे-वळणे न घेता अनिरुद्धपणे वाहत राहिला. गृहस्थाश्रमात त्याने चांगले रमून जावे अशी सर्व दृष्टींनी अनुकूल व समृद्ध परिस्थिती होती. याच काळात 'युद्ध आणि शांती' व 'अँना कॅरेनिना' या सुप्रसिद्ध कादंबऱ्या लिहिल्या गेल्या.

१८६३ च्या अखेरीस 'युद्ध आणि शांती' या कादंबरीच्या लेखनास सुरुवात झाली. प्रत्यक्ष लेखनास पुरी सहा वर्षे लागली. असंख्य व्यक्तिरेखा, अनेक लहान मोठ्या घटनांचा भव्य विस्तार, नेपोलियनची रशियावर स्वारी, युद्धातील चित्तथरारक प्रसंग, तत्कालीन खानदानी रशियन लोकांचे कौटुंबिक जीवन, सामान्य लोकांचे वैयक्तिक जीवन, लष्करी कारवाया, नृत्ये, मेजवान्या, शिकारी इत्यादी असंख्य घटनांच्या तपशिलाने हे भव्य वाङ्मयीन शिल्प आकार घेऊ लागले. साहित्यक्षेत्रात ही कादंबरी म्हणजे 'न भूतो न भविष्यति!' अशा स्वरूपाचे कैलास लेणे आहे. "मानवी जीवनाचे संपूर्ण चित्रण, तत्कालीन रशियाचे प्रत्ययकारी वर्णन, तत्कालीन ऐतिहासिक महत्त्वाच्या घटना व मानवी संघर्ष यांचा संपूर्ण आलेख, आनंद-उदात्तता-यातना-अवमान-महत्त्वाकांक्षा इत्यादी नानाविध मानवी भावतरंगांचे जिवंत प्रत्ययकारी चित्रण म्हणजे 'युद्ध आणि शांती' ही कादंबरी", हा स्ट्रॉकॉव्हसारख्या तज्ज्ञ टीकाकाराचा अभिप्राय म्हणजे या कादंबरीच्या शिफारशीचा एक तात्प्रपटच!

मोहरीएवढ्या बिजापासून प्रचंड अश्वत्थ वृक्ष उभा राहावा तशी ही कादंबरी वाढत गेली. मूळचा आराखडा तीन वेळा बदलला. नावसुद्धा अर्थातच तीन वेळा बदलले. कित्येक व्यक्तिरेखांना मूळच्या आराखड्यात स्थान नव्हते. नंतर प्रवेश मिळाला. जे चित्रित करण्याचे प्रारंभी ठरवले होते, त्याहून कितीतरी वेगळी, कितीतरी श्रेष्ठ, उदात्त अशी कलाकृती हळूहळू तयार होत गेली. कादंबरीच्या उत्क्रांतीच्या पायऱ्यासुद्धा पाहण्यासारख्या आहेत. त्यांतून टॉलस्टॉयची लोकोत्तर कल्पनाशक्ती, संवेदनशीलता, अभ्यासू वृत्ती आणि घटनांचा नेमका वेध घेणारी अंतर्भेदी प्रतिभा दिसून येते.

या कादंबरीत आलेली निसर्गवर्णने कादंबरीच्या पोतात इतकी एकरूप झालेली आहेत, की त्यांना वेगळे-तुटक असे अस्तित्व नाही. निसर्गवर्णने मुख्यतः व्यक्तिचित्रणाच्या पार्श्वभूमीवर येतात, त्यामुळे ती बांडगूलवजा वाटत नाहीत. उलट कादंबरीचा तो एक अविभाज्य घटक ठरतो. लढायांचे किंवा इतर घटनांचे वर्णनही त्यामुळे कादंबरीतील व्यक्तींवर जो परिणाम साधला असेल, ते सांगण्याच्या संदर्भात येते. त्यामुळे सर्व

प्रसंगांना एक प्रकारचा जिवंतपणा, अपरिहार्यता आलेली आहे. वेगवेगळ्या पार्श्वभूमीवर वेगवेगळ्या ऐतिहासिक संदर्भात व्यक्तिमनाचा ठाव घेण्यात टॉलस्टॉयने जी मानवी उकल करून दाखवली आहे ती केवळ विस्मयावह म्हटली पाहिजे.

या कादंबरीच्या लिखाणासाठी टॉलस्टॉयने जी मेहनत घेतली, जे अभ्यासाचे डोंगर पेलले, ते पाहून मनुष्य अक्षरशः अवाक् होतो. अगणित संदर्भ ग्रंथांचा त्याने सतत अभ्यास चालवला होता. ज्या जमिनीत कथाबीज पेरायचे तिची खूप कसून नांगरणी चालली होती. अधिकृत इतिहास, रशियन व फ्रेंच इतिहासकारांनी लिहिलेला, त्या कालखंडाचा परामर्श घेताना एकाच घटनेतून दोन विरुद्ध पक्षांचे लोक कसा काय अर्थ काढतात त्याचे संबंध अन्वयार्थ त्याने समजावून घेतले. नेपोलियनविषयी प्रसिद्ध झालेले अपरंपार लिखाण, हे सारे काही त्याने अक्षरशः घुसळून काढले. १८६३ ते १८६९ या सहा वर्षांत मनाने तो नेपोलियनच्या काळातच जगत होता, असे म्हटल्यास हरकत नाही.

युद्धाच्या वर्णनात संपूर्ण प्रत्ययकारिता आणण्यासाठी त्याने बोरोडिनोच्या युद्धभूमीस प्रत्यक्ष भेट दिली. अवतीभवती राहणाऱ्या वयस्कर लोकांच्या अनौपचारिक मनमोकळ्या मुलाखती घेतल्या. एकंदर युद्धाचा रशियातील सामान्य लोकांच्या जीवनप्रवाहावर काय परिणाम झाला ते समजावून घेतले. ते युद्ध पाहिलेला एक माणूस वेड्याच्या इस्पितळात होता. त्याचे वेड काही विशिष्ट बाबतीत असून बाकी तो ठीक होता. हे कळल्याबरोबर वेड्याच्या इस्पितळात जाऊन त्या वेड्या म्हाताऱ्याचे युद्धविषयक स्मृतिकण वेचण्यासाठी टॉलस्टॉयने कमी केले नाही. मिळेल तेथून मिळेल तितकी माहिती तो आपल्या स्मृतिमंजुषेत साठवून ठेवत होता. एकंदर या प्रवासामुळे खूपच प्रत्ययकारी तपशील मिळाला.

टॉलस्टॉयच्या भोवती तपशिलांचा अक्षरशः महासागर हेलावत होता. त्याचे समुद्रमंथन करून मानवी जीवनविषयक तत्त्वज्ञानाचा अमृतकुंभ काढणे ही काही सोपी गोष्ट नव्हती. त्याच्या जोडीला आधीच्या भागांचे भागशः प्रकाशन सुरू होते. एवढ्या प्रचंड कादंबरीचे परिष्करण करण्यात तो सतत कार्यमग्न होता. या संदर्भात त्याने आपल्या कविमित्रास कळवले, "साहित्यनिर्मिती म्हणजे

एक प्रकारची प्रसूतीच असते.” एखाद्या वेळी मनाजोगते लिखाण झाले, की त्याला अगदी कृतकृत्य वाटे. अभ्यासिकेच्या बाहेर येऊन तो म्हणे, ‘आज माझ्या अस्तित्वाचा एक अंश शाईच्या समुद्रात टाकून आलो आहे बरं!’

कल्पनासृष्टीमुळे उलगडलेला ऐतिहासिक काळ लवकरच बारीकसारीक तपशिलांसह जिवंत होऊ लागला. कादंबरीतली पात्रे जणू देहधारण करून त्याच्याशी बातचीत करू लागली. प्रत्यक्षात वावरणाऱ्या व्यक्तीपेक्षा कल्पनासृष्टीतली पात्रे त्याला अधिक जवळची वाटू लागली. चोवीस तास ती मानसचित्रे त्याच्या सान्निध्यात वावरत-शब्दरूपाने अभिव्यक्त होण्याचा अट्टहास धरत. निर्मितीची प्रक्रिया शक्य तेवढ्या वेगाने सुरू होती; पण मूळच्या अति चोखंदळपणापायी रचलेला पुष्कळसा आकृतिबंध विस्कटून जात होता. धड काही जमत नव्हते. कादंबरीची सुरुवात कशी करावी हा यक्षप्रश्न सुटता सुटेना! बारा-पंधरा वेळा सुरुवात केली अन् दूर सारली. त्याला काही पसंत पडत नव्हते. मनातल्या व्यक्तींना तर शब्दरूपाने अभिव्यक्त होण्याची निकड! मनावर फार ताण पडत होता. सुरुवातीला सूर जुळला तरी नंतरचा भाग सलग लिहिला गेला नाही. नेमक्या आराखड्याच्या अभावी किंवा बदलत्या आराखड्यांमुळे म्हणा हवे तर-लेखनाची हमालीसुद्धा खूप वाढली. इतके परिष्करण की त्याला खरोखर उपमा नाही! शब्दसंहती, परिच्छेद रचना, पात्रयोजना, कथानकाची गुंफण, ऐतिहासिक नेमके संदर्भ-सारेकाही अगदी नेटके-बरोबर जमायला हवे होते.

रोज दिवसभर लिहिलेला भाग संध्याकाळी तो सोन्याच्या टेबलावर आणून ठेवी. रात्री सोन्याचे काम सुरू व्हायचे. टॉलस्टॉयने लिहिलेल्या भागाची सुवाच्य नक्कल उतरवून काढणे हे तिचे काम. ते ती अत्यंत मनःपूर्वक करी.

ती आपण लिहिलेले टॉलस्टॉयच्या टेबलावर नीट रचून ठेवी आणि मग झोपी जाई.

सोन्याने लिहून काढलेली प्रकरणे सकाळी तो नजरेखाली घालत असे. त्यात पुनश्च असंख्य फरक करी. सारे कागद पुनश्च खाणाखुणा, वाक्यखंड, रेघा इत्यादी तपशिलाने चिताडले जात. मग ते दुखावलेले घायाळ कागद संध्याकाळी नव्या सोबत्यांसह पुनश्च सोन्याच्या टेबलावर स्थानापन्न होत असत. मग रात्री तिचा उद्योग सुरू व्हायचा. अशा रीतीने सोन्याने ती २००० पृष्ठांची कादंबरी जवळजवळ सात वेळा लिहून काढली.

टॉलस्टॉय काही इतिहास लिहीत नव्हता. कादंबरी हे त्याचे माध्यम. ऐतिहासिक घटनांच्या पार्श्वभूमीवर मानवी जीवनदर्शन हा कादंबरीचा खरा विषय. या कादंबरीत सुमारे ५०० हून अधिक व्यक्तिरेखा रंगवल्या आहेत. विशेष आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे प्रत्येकाला वेगवेगळे, स्वयंपूर्ण, सुस्पष्ट व्यक्तिमत्त्व आहे. व्यक्तींनाच काय-कुत्र्याला सुद्धा स्पष्ट व्यक्तिमत्त्व आहे. केवळ व्यक्तिचित्रणांकडे पाहिले तरीसुद्धा या कादंबरीने फार मोठे यश साध्य केले आहे. त्या दृष्टीने टॉलस्टॉय हा पहिल्या दर्जाचा कलावंत ठरतो.

१८६९ च्या डिसेंबरअखेरी टॉलस्टॉयने ‘युद्ध आणि शांती’ ही प्रचंड कादंबरी पूर्ण केली. ही अवाढव्य कादंबरी प्रसिद्ध झाल्यावर टॉलस्टॉयला कृतकृत्य वाटले. खूप हलकेहलके वाटले. विलक्षण मानसिक ताण पडला होता. फारच थोड्या लोकांना कादंबरीची झेप समजली होती. टर्जिनिव्हसारख्या मुरलेल्या साहित्यिकालासुद्धा कादंबरीचे स्वारस्य समजण्यास वेळ लागला होता; पण जेव्हा संपूर्ण पुस्तक वाचले तेव्हा मात्र तो खूश झाला. त्याने नमूद केले, की “रशियन भाषा जिवंत असेपर्यंत ही कादंबरी वाचली जाईल.”

(टॉलस्टॉय एक माणूस)

टिपा-

(१) यास्नाया पोल्याना- टॉलस्टॉयचे जन्मस्थान.	(६) नेपोलियन- फ्रान्सचा सम्राट, असामान्य योद्धा, सेनानी व प्रशासक.
(२) पुष्किन- आधुनिक रशियन साहित्याचा जनक.	(७) रूसो- फ्रेंच तत्त्वज्ञ, फ्रेंच राज्यक्रांतीचा वैचारिक जनक.
(३) टर्जिनिव्ह- रशियन कादंबरीकार.	
(४) व्हॉल्टेअर- फ्रेंच लेखक, तत्त्वज्ञ व विचारवंत.	
(५) चार्ल डिकन्स- ब्रिटिश कादंबरीकार.	

(१) खालील कृती पूर्ण करा.

(अ) टॉलस्टॉयच्या ज्ञानेंद्रियांच्या तल्लख संवेदनेची पाठातील उदाहरणे देऊन खालील तक्ता पूर्ण करा.

ज्ञानेंद्रिये	संवेदनांची उदाहरणे
(१) डोळे	
(२) कान	
(३) नाक	
(४) त्वचा	

(आ) आकृत्या पूर्ण करा.

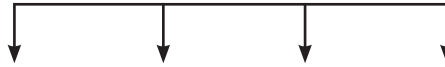
(१)

टॉलस्टॉयची दैनंदिनी
लेखनाची प्रयोजने

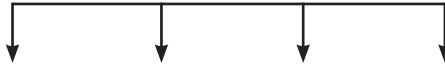
(२)

लिओ टॉलस्टॉयची कोवळ्या वयातील
विलक्षण शक्ती

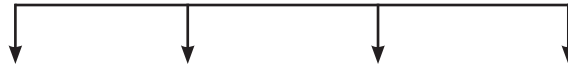
(३)

टॉलस्टॉयने वाचलेले लेखक

(४)

‘युद्ध आणि शांती’ या कादंबरीसाठी तपशील
गोळा करण्याची साधने

(इ) सूचनेप्रमाणे सोडवा.

(१) खालील शब्दांसाठी पाठात आलेल्या उपमा लिहा.

(अ) मनःपटलावरील प्रतिमा

(आ) ‘युद्ध आणि शांती’ ही कादंबरी

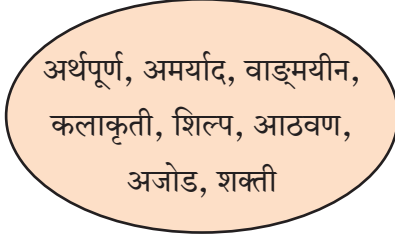
(२) ‘कादंबरी’ हे उत्तर येईल असा प्रश्न तयार करा.

(२) खालील शब्दसमूहांचा तुम्हांला समजलेला अर्थ स्पष्ट करा.

- (अ) मनाची कोरी पाटी.
- (आ) लोकोत्तर कल्पनाशक्ती.
- (इ) तपशिलांचा महासागर.

(३) व्याकरण.

(अ) तक्ता पूर्ण करा.

विशेषणे	विशेष्ये

(आ) खालील शब्दसमूहांचा वाक्यांत उपयोग करा.

- (१) न्यून असणे-
- (२) मातीशी मसलत करणे-
- (३) अवाक् होणे-
- (४) अभ्यासाचे डोंगर पेलणे-

(४) स्वमत.

- (अ) टॉलस्टॉयच्या तरल संवेदनेची सूचक आठवण तुमच्या शब्दांत वर्णन करा.
- (आ) 'युद्ध आणि शांती' ही कादंबरी लिहिण्यासाठी टॉलस्टॉयने केलेल्या अभ्यासाचे वर्णन तुमच्या शब्दांत लिहा.
- (इ) स्वतःचे लेखन परिपूर्ण होण्यासाठी टॉलस्टॉयने केलेले परिश्रम तुमच्या शब्दांत लिहा.

(५) अभिव्यक्ती.

- (अ) 'टॉलस्टॉय पहिल्या दर्जाचा कलावंत ठरतो,' या विधानाची यथार्थता पटवून द्या.
- (आ) 'ज्या जमिनीत कथाबीज पेरायचे तिची खूप कसून नांगरणी चालली होती', या विधानाचा अर्थ स्पष्ट करा.

प्रकल्प.

संगणकावर उपलब्ध असणाऱ्या 'गुगल अॅप'चा वापर करून लिओ टॉलस्टॉय यांच्याविषयी अधिक माहिती मिळवून संपादित करा.

